

ELMALI
ŞEHİR ve DEĞER

Ed. Bilal KEMİKLİ

Elmalı : Şehir ve Değer

Ed. Bilal KEMİKLİ

ELMALI KÜLTÜR ve SANAT DERNEĞİNİN HEDİYESİDİR

Tashih & İç Düzen
Ahmet ÖGKE

Kapak

DEHA ORGANİZASYON

Baskı & Cilt

SEZER DESIGN PRINTING

İletişim

Akdeniz Kültür ve İletişim Kulübü Derneği

Tarım Mah. Perge Cad. Gündoğdu Sitesi

Perge Apt. Kat:3 Dâire: 10 / ANTALYA

0242 312 10 03

info@akik.org.tr

www.akik.org.tr

Antalya, 2010

Kitapta yayınlanan yazıların her türlü hukukî ve ilmî sorumluluğu yazarlarına âittir.

Ümmî Sinan'ın Gönül Dünyasında Sevgi ve Değer

Bayram Ali ÇETİNKAYA*

Gönül âleminin önde gelenlerinden ve Elmalı'nın canlarından olan Ümmî Sinan, dinî ilimlerle birlikte gönül yolunun işaretlerini de takipçilerine sunmaktan hiçbir zaman geri durmamıştır. Hakikat âleminin ve gönül dünyasının değerleri, ondan feyz alanların akıl, zihin ve ruh ufuklarını alabildiğince genişletmiştir.

İlâhi sezgi olan irfan, Ümmî Sinân'ın ilmiyle birleşmiş, mârifetullah makâmının kapıları açılmıştır. Ârif ve âlim olan Sinan, hak ve hakikat perdelerini aralamış ve orada görünmeyen âlemin sırlarını keşfe dalmıştır.

Tevhidin sırrı ile aydınlanan kâmil insanlar için irfan, aşk ateşinin olgunluğunu simgeler. İrfan erbabı Rahman'ın sözlerinin kendilerine verdiği feyzle irşatlarını sürdürürler. Son Kitab'ın sihirli ve tesirli ayetleri, ârifin kalbinde ilim ve irfanın kemâlâta ulaşmasına rehberlik ederler. Ârif olanların sözleri sıradan insanların ziyade hâl ehli nedir. Onların kâl/söz ehline söyleyecek sözleri bulunmaz. Dervişliğe tâlip olanlar evvela kendi canından vazgeçmeliler. İlim ve irfan tâlipleri de bu can yolunun mürşitlerini takip ederler.

Aşk arayan irfan ve hikmeti kendisine yol arkadaşı edinir. Evliya ve enbiya ilim ve irfanın hikmetiyle gıdalanır ve ondan haz alırlar. Dervişliğin en önemli vasfı, irfan ve hikmetle hareket etmektir ve eyleme geçmektir.

Tevhid irfanıyla beslenen Ümmî Sinan, ihsana taliptir. Kalbinin Hakk'tan gelen irfanla ve nefesle dolmasını ister. Onun hikmet lugatında Hakk'ın mülkünde rahat etmenin karşılığı ilim ve irfandan nasiplenmektir.

* Doç. Dr., Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir.

Ârifler, âlemde sevdiklerine yani cânanlarına kavuşan nadide zâtlardır. Allah dışındaki her şey onların gönül dünyalarından uzaklaşır, onlar hakikat deryasında seyr ü sefere çıkarlar. Ârif olan Rahim'in düşmanlarıyla her dâim mücadele ve mücâhede hâindedir.

Ümmî Sinân'ın zihin ve gönül dünyasında teslim olmak vardır. Dervişliğe tâlip olan, cânana erişmenin önünde bulunan engelleri birer birer aşan kimsedir.

Aşkın yolunda mecnun bir âşık olan Ümmî Sinan, içinde bulunduğu hâl ve mâkâmı hakkıyla anlatmakta ve ifade etmekte zorlanır. Hakk'ın bilinmesi aşkın alfabesini bilmekle mümkündür. Yerler ve göklerin yaratılmasından önce var olan aşk, bütün peygamberlerin yoldaşı olmuştur. Allah ve onun elçisi, âşıklar için en büyük sevgililerdir. İki dünyada da ulaşılması ve elde edilmesi en yüksek sevgi, Allah aşkıdır. Onu temâşa etmek, her aşk namzetinin rüyası ve hül-yasıdır.

Varlık cisminden uzaklaşmak, aşk ve sevginin halisliğinin ve hakikatinin ispatıdır. Dünya tatlarının hiçbirisi, aşk lezzetinin verdiğini vermez, veremez. Bâtın ilminin anahtarları, aşkın tadına ulaşanlara açıktır. Yüce bir makam olan aşk mertebesi, zâhirî ve bâtinî tüm pislik ve rezillikleri yakar, yok eder ve bitirir.

Yüreği aşk koruyla yanan Ümmî Sinan için, marazlı insanların şifası, Allah aşkında gizlidir. Nitekim gönül de Rahim'e olan sevgi ve muhabbetten başka her şeyden müstağni olmak ister.

Gönül erbabına ancak aşk yarenlik yapar. Zira gönül ateşinin yakıtı aşk iksirinde saklıdır/mahfuzdur. Hakikî aşkın lezzetinden bir defa tadanlar Cemâl'in cemâlini görmenin arzusuyla yanıp tutuşurlar. Allah nuruyla gönülleri arınan âşıklar için, sevgi ve muhabbetin zirvesi bulunmaz. Nitekim iki dünyada aşka talip olmayanlar huzuru hakkıyla elde edemezler. Ruhî melekelerin gelişmesi ve tekâmül etmesi, aşkın tesiriyle mütenasiptir. Aşk bazen kederlendirir bazen sarhoş eder, bazen de dili çözer ve nihayetinde gönül lisanı olur.

Aşk dilinin tercümanı ve yaratılış sırrının arayıcısı olan Ümmî Sinan, Habîb'in Habîb'ini bilmenin ve tanınmanın yolunu aşkta arar. Zira saadet ve huzurun menbaı orada gizlidir. Gözyaşının kaynağı da Sevgili'ye kavuşmanın hasretinde mekân bulur.

Aşka ulaşan kendini unuttur, gönül âleminin sırlarında. Aşkın ik-siriyle ayrı düşen sevdiğine kavuşur, sürgünde olan aslî vatanına rücû eder, Ehad'ın sonsuz deryasında kendini bulur. Ümmî Sinan'ın gönlü, aşkullah ile doludur. Bu aşkın nariyle yanan ve nuruyla aydın-lanan Sinan için, gönül sarayını nefsin askerlerinden muhafaza ede-cek olan da Allah'ın lütfü, ihsânı ve nazarıdır.

Gönül inşacılarının sözleri, Kelam'ın Sahibi'nden gelen ilhamlar-dan ibarettir. Gönlün imar ve ihyâsı, mürşit ehlinin vazifesidir. İrsat erbabının nazarlarından müstağnî olanların akıbeti meçhuldür. Aşkın nariyle yanmayan gönül, iki dünyada nasipsizlik derecesinden başka bir mertebeye terfi edemez.

Manâların şifresini çözen insan için, Allah'ın yarattıklarının hik-metleri zâhir olur. Ümmî Sinan için “Hakikatler âleminde bütün in-sanlar tevhidin kemâlîne işaretler, herkes ilâhî feyizden nasibini al-maktadır.”

İnsan; nefsinin hastalıklarını ve ruhunun hakikatlerini araştırır-dır. Var edilen Âdemoğlunun düşmanı İblis, insanı hakikat evrenin-den uzaklaştırmak ve esfel-i sâfilîn çukurlarına indirmekle görevlidir. Hayvanların bile inemediği derecelere insanı düşürebilecek olan Şey-tan, bu vazifesini ilâhî izinle elde etmiştir. Rehbersiz, pusulasız, mür-şitsiz insan için tehlikeler her dâim vardır. Onu kurtaracak ve âzâd edecek yegâne liman, tevhid gemisinin bağlı olduğu rıhtımlardır. İnsan, şeriatı bilmekle, tarikatı bulmakla, hakikate ulaşmakla ve mârifeti tatmakla kemâlâta ulaşabilir. Tevhidin sırlarına nail olmakla istikametini kaybetmez. Gönül sultanlarının yoldaşlığıyla, hakikî imanun zirvesine varabilir.

Kemâlât yoluna vâsıl olanlar, Ümmî Sinan dilinde, “aşk şarabını sevgiliden içmişler, onun aşkından seve seve can veren kimselerdir. Bu yüzden mâsivâ sevâsına baş eğmezler, sadece dost derdiyle yan-larlar. Her iki cihanın nakşına da gönül vermezler.”

Kâmil insan sûretten ve sûretten ötelere yol alan insandır. Nurun ve narın gönlünde birleştiği insan, tevhidin sırlarında irfan mertebesi-nin erbabı arasına katılır. “İnsan-ı kâmilden amaç Allah aşkına haz-nedar olmaktır, gönül tahtı da bu aşkın dükkânıdır.”

Hikmet, himmet ve burhan sahibi kâmil insan, hakikat âleminin sırlarından bir sırdır. Onun için Ümmî Sinan nezdinde “Hakk’a ulaşmak için bir kâmil insanı bulup, başı meydana koymak ve cana kıymak gerekmektedir. (Zira) onun yolunda bunları yapmadan sohbet-i Sultâna kavuşulmaz.”

Ümmî Sinân’ın dediği gibi, nefse tâbi olan Hakk’tan bihâber olur. Dolayısıyla dostluk nefisle değil, canla olmalıdır. Çünkü nefis insana yar ve yoldaş olmaz. Bilakis insandaki erdemlerin uzaklaşmasına sebep olur. Onun için Yaradan’ı sürekli anarak onunla bir olmaya çalışmak gerekir. İnsanın hakikî vazifesi de nefisini hata, isyan, çirkinlik ve günahlardan azâde kılmaktır. Nitekim “nefsini bilen Rabb’ini bilir” diyen Allah’ın Sevgilisi’nin dediği gibi, nefsin hastalıklarını bilmeyen insan olma şerefinden mahrum kalır.

Nefsin zincirlerine bağlı olan Hâlık’tan habersizdir, ona tabi olan öte dünyanın sıkıntılarına muzdarip olur. “Dünyada pehlivanlık iddia eden asıl nefis şeytanına hile hazırlamalı, onu yenmek için çalışmalıdır. Erenler pazarına Hak yolunda nefsinin putlarını (istekler) kıranlar gelebilir.”

Nefsin emrindeki kişi, Ümmî Sinân’ın dediği gibi, zulmettedir, hor ve zelil bir hali yaşamaktadır. “Aşk şarabı gibi nefsin de şarabı vardır, fakat gönül bu şaraba aldanırsa vuslata eremez.” Nefis, er kişiyi Hakk’a kulluktan uzaklaştırır, o düşünmeyen varlıklar gibi sadece yemeyi ve içmeyi kendisi için amaç edinir. Nefis, sabrın düşmanıdır, şikâyet etmenin de dostudur. Nefis, hırs ve hevâ ile birleştiğinde istikamet doğru olmaktan çıkar. İşte o zaman gönül padişahlığının uzanan elleri imdada yetişir.

Nefsin Âdemoğluna vereceği zararları giderecek yegâne şey, aşktır. Nefsin yanında akla, cana ve tene hâkimiyeti kuracak olan aşktır. Aşkı mağlup edecek olan yine aşktır. Aşka ulaşamayan dünyanın oyunlarının oyununa yenilir. “Nefis inkâr ederken aşk iman eder.” “Kul ile Rab arasında nefis engelini kaldırmadan Hakk’ın tecellilerine mazhar olmak mümkün değildir. Ancak aşk güneşi doğunca bu nefis perdesi (karanlığı) ortadan kalkar.”

Sevgi, aşk ve muhabbet insanı olan Ümmî Sinan için dert ve sıkıntı gönül ehlini pişirir. Aşk ile gerçekleşen (sevgiliye) kavuşmanın

bir benzeri yoktur. Aşkın ateşinden bir kıvılcım zerresi dahi bir insana ulaşsa/isabet etse, ne sonsuzluk şarabı (mey-i baki) ne ihtiyarlık/ölüm ne de keder o insan için bir anlam ifade etmez.

Sevgilinin hayali insana tarifi mümkün olmayan mutluluklar yasarır. Tam inançla sana âşık olan kişi, senin için canını verse kimse ondan bir şey soramaz. Aşk ile seni tezekkür etse bir insan, ona ne şeytan ne de başka tuzaklar zarar veremez. Onun için Sinân-ı Ümmî'nin dua ettiği gibi: Ey Allah'ım hatalarımız ve yanlışlarımız o kadar çok ki, senin inayetin, merhametin ve bağışlaman olmasa hiçbir varlık hayat sürdüremez. Zira hayatı, nefesi ve hareketi veren senin gücün ve kudretindir. Eğer senin varlığın olmasa bütün âlemler kargaşa içinde olurdu; denge ve düzen bozulurdu. Yaptıklarımızdan dolayı belki başım eğiktir, ancak özüm doğrudur. Aksi takdirde bir hâl üzere olsam yalvaracak hiç gücüm olamazdı. Yâ Rab, senin sonsuz lütfün ve iyiliğin derdime çare olursa bana ne gam ne keder, bir sıkıntı ve bıkkınlık veremez.

Ümmî Sinan halka yönelik ifadelere başvurarak onların çoğunun Hakk'ı bilmediğini bunun için de bir yol bulamadıklarından hareketle Yaradan'a vuslatın herkese nasip olmayacağını bildirir.

Ümmî Sinan, âdetâ Yunus'un sözlerini bizlere hatırlatarak (Cennet cennet dedikleri üçbeş hûri bana seni gerek seni) şöyle seslenir: Cennet hûrilerinin sohbetinden dolayı gururlanma; çünkü hiçbir lezzet Allah'ın varlığına yakın olmaktan daha güzel olamaz. Yaratana ulaşmak o kadar anlatılamaz bir duygudur ki, O'nu bilmeyenler kendilerinin Hakk'ı bildikleri zehabına kapılır, O'nu bulmayanlar bulduklarını zannederler, görmeyenler de gördükleri hayaline kapılırlar.

*Bilmeyenler bildüm sanur bulmayanlar buldum sanur
Görmeyenler gördüm sanur nur-ı zatın yâ Rabbenâ (3/11)*

Nefsin karşısında güçsüz ve perişan olduğunu söyleyen Ümmî Sinan, erdemler karşısında reziletlerin pençesinden şikâyetçidir. Nitekim o yalvarır Rahman'a kendisini varlığıyla diriltmesi için.

*Nefs elinden avareyim
Hırs elinden bi-çareyim
Gayrı kime yalvarayım
Al gönlümü senden yana (5/3)*

Yâ Muhsin, nefis belasıdır insanı Sen'den uzaklaştıran, eğer gönül Sen'in ihsanını bulursa Sen'in yolunun yolcusu olacaktır artık. Nefis insana sunduğu dayanılmaz ve reddedilemez isteklerle onu sürekli meşgul eder. Bunun sonucunda Hak'tan ayrılık söz konusu olmasın. Ancak ayrılığın olmaması için de Yaratan'ın dışında hiçbir varlığı adanılmamalıdır. Sinan bu noktada her an, her zaman ve her yerde Allah'tan uzak gafletin pençesine düşmemeyi arzular. Ol zaman lisan O'nu söyler, akıl O'nu tefekkür eder, göz O'nu temaşa etmenin hasretiyle tutuşur yanar.

*Kurtar nefsin belasından
Can bu lutfı bula senden
N'ola ihsan ola senden
Al gönlümi senden yana (5/4)*

*Nefsin meyine kanmasın
Firkat odına yanmasın
Masivaya aldanmasın
Al gönlümi senden yana*

*Daim sen ol dilde sözüm
Seni fikreylesün özüm
Gayrıya bakmasun gözüm
Al gönlümi senden yana (5/6-7)*

Ümmî Sinan Hz. Peygamber'e (s) olan aşkını da minnetle anar. Allah Sevgilisi'nin yeğeni ve damadı Aliyyü'l-Murtaza Hz. Ali'nin himmetinden de nasiplenmek ister.

*Mustafanın minnetine
Murtazanın himmetine
Şol birliğin hurmetine
Al gönlümi senden yana (5/8)*

Gözlerinin yaşlardan kurumaması için yalvaran Ümmî Sinan, ilahî aşk ateşinin hararetiyle ciğerinin yanmasını arzular; arkasından da Hafî'nin sırlarına daha çok sahip olmak için dua eder. Ondaki Allah aşkı o kadar yoğun ve kesiftir ki, Yaratan'la âdeta yoldaş, derddaş ve haldaş olmak için çırpınır.

*Gözlerimi giryen eyle
Hem cigerim biryen eyle*

*Esrarına hayran eyle
Al gönlümi senden yana (5/9)*

*Aşkına yoldaş olmaga
Derdine dildaş olmaga
Sırrına haldaş olmaga
Al gönlümi senden yan (5/11)*

Sevgi ve muhabbet, Sinân'ı aşk pazarına düşürür. O artık dert ateşiyle yanmaya namzettir. Hakîm'in sırrına vâkıf olup ârif olma peşindedir. Ledünnî (gayb) ilimleri bilerek irfan ehli olmaya çabalar.

*Girdüm bu aşk bazarına komaz bu günüm yarına
Yanmaga derdim narına pervane gelmişem sana*

*Ol küntü kenzi bulmaga sırrına ârif olmaga
İlm-i ledünni bilmege irfana gelmişem sana (7/9-10)*

İstikamet ve hakikat yolunu bulmada zorlandığını düşünen Ümmî Sinan, ârif olmaya aday bir sûfi olarak aklını tam olarak kullanamayan bir divane olduğuna inanır. O, çaresizlikten kendisini sırat-ı müstakim'e çıkaracak bir ele ihtiyaç duyar. Boş ve batıl ilimler onu varılacak menzile ulaştırmaz. Menzile varmak için kâmil bir rehber arar. Aksi takdirde vuslata ulaşamamanın kaygı ve sıkıntılarıyla karşı karşıya kalacağından korkar.

*Ben bilmezem ahvâlimi bulmaga togrı yolımı
Bi-çareyem tut elimi divane gelmişem sana (7/11)*

*Kendü zum-i ilmi ile menzile irmez kişi
Var ara bir kamil er kim Salı vire yol sana (8/3)*

Zâhirî ilimler ki, Sinân-ı Ümmî, buna fıkhu da dâhil eder. Fıkhu teknik tabirlerini kullanarak onu gerçek ilimler içerisinde görmeyerek hafife almaya çalışır. Mal, mülk ve paranın, aradıkları içerisinde olmadığını görür.

*Fıkh feraiz ilmi amdur am ile has olma kim
Hasılın harca vefa kılmaz akçe vü hem pul sana (8/4)*

Değer ve erdemlerin insana kazandırdıklarını hatırlatmak için, erdemsizlikleri zikreder. Bu çerçevede Sinan, buğz, gıybet, boş laf ve lakırdıdan uzak kalmayı öğütler. Yine o gurur girdabına kapılanın

çaresiz bir aciz olduğunu söyler. Bundan kurtuluş, kulluk ve köle olmaktır. Nitekim gururdan azâde olmanın sırrı köle olmaktır.

*Meskenet babında başın top idüp atmak gerek
Kim ki bugz u gaybet ü herze kılursa gel sana*

*Kibr ile ar ider isen aciz-i bi-çaresin
Ger tutalum cümle alem bende vü hep kul sana (8/6-7)*

Kendisini her şeye vâkıf bir bilgin zanneden insana sormak gerekir. Ulaştığın yaşa kadar yıllar geçti de neler yaptın; yoksa boş mu geçti bu kadar sene. İlâhî ilke nezdinde/katında bilgiçlik taslayarak hakîkate ulaşmak ne mümkündür.

*Kanı şol kim kâmil-i dânâ sanurdu kendini
Gel sorarlarsa ne kıldun geçdi bunca yıl sana (8/10)*

Gurur ve kibir içerisine düşüp de aklın ve zihnin kölesi olup âriflerin sunduğu irfan şerbetinden nasiplenmeyenden daha aciz kim vardır. Ümmî Sinan, onun için şuna inanır: Eğer gerçekten kişi hikmetin rehberliğinde âkil insan olursa, bu söylediklerinin onun için kifayet edeceğini düşünür.

*Ucb idüp âriflere baş egmege âr eyleme
Akıl-ısan işbu sözler az degüldür al sana (8/11)*

Gaflet uykusunun derinliklerinden uyan da olanları ve var olanları temaşa et. Lisanın sana söyledikleri nasihatlar yeterlidir. Kim ki böyle halden kurtulmayı arzular. Hakikatler âleminin sunduklarından dolayı çile ve sıkıntıdan kurtulur.

*Hey ölü misin uyur mısın uyan aç gözüni
Gafil olma gafil olma gör ne söyler dil sana (8/12)*

*Her kim hayalin derdine uğramadı gülmez gider
Vaslın şarabından içen duymadılar cevır ü cefa (10/5)*

Hevâ ve hevesim beni doğru istikametimden uzaklaştırdı. Bu sözlerin akabinde Sinan devam eder: Hırs ve nefis yolumu şaşırttı da menzile ulaşmamı engelledi. Allah'ın varlığı, birliği ve yardımı bize arkadaş olsun ki, O'na karşı yaptığımız hata, yanlış ve günahlardan kurtulalım. Yoksa kibir batağında saplanan ve sapan Şeytanın tuzağından kurtuluşum, ancak Nâsır'ın inayet ve yardımıyla gerçekleşir.

*Yanuldum tođrı varmadum yolumu
Şaşırđı beni hurs u nefis ü heva*

*Bize tevhid ü teofikın refik it
Hudaya ola kim bu cürmi sava*

*Sığındum sundum al elimi
Beni tutmasun İblis ağı ava (11/10-12)*

Ümmî Sinan, Hz. Yusuf ve Zeliha'nın kıssasından hareketle Hz. Peygamber'e olan sevgi ve muhabbetini anlatır. Hz. Peygamber'e ithafen; "sen Mısır'a sultansın ben ise Zeliha'yım" diyen Sinan, sözlerini şöyle devam ettirir: Ben bülbülüm aşkınla ah-ı figan ediyorum. Birlik bağında seni simgeleyen güllere konmaktayım ve senin adını zikretmekteyim.

*Sen (ki) Yusuf Mısra sultan ben Zelihayam bugün
Ya ne vaktin nur-ı vaslına irem ya Mustafa*

*Bülbülemlaşkın elinden eylerem ah u figan
Vahdetin bağında güllerin direm ya Mustafa (12/2-3)*

Muhammed Mustafa Efendimize, Sinân'ın nazı devam eder: Yaptıklarımın dolayısı başım eğik yüzüne bakamıyorum. Gönül ve dil her zaman sana kerem eder, seni anar ve hatırlar.

*Yüz karalığın ahar armaganum yok sana
Can u dil her dem sana ider kerem ya Mustafa (12/10)*

Sinan, yine erdemleri hatırlatır bizlere. Bu kez kanaat sahibi olmak onun zihnindedir. Gafletin pençesine düşmemek gerektiği konusunda uyarır. Aksi takdirde insan çok sıkıntılara maruz kalır, muzdarip olur.

*Bu kanaat cübbesinden key sakın çıkarma baş
Gafil olma adlar avlar seni de çiyner tolak (15/7)*

Yokluk bahçesinin içine düşüp de özünü yitirme, güzellikler diyarındaki bahçelerde elma, ayva ve üzüm gibi nimetleri görmelisin. Bu meyveler ki insana hakikat âleminin sırlarını anlatırlar.

*Bu fena bağında бага urma zinhar özünü
Gör gülistan illerinde alma vü ayva ünnab (15/8)*

Kalbini tevhid ve Rabb'in güzel isimleriyle arındır ve nurlandır. Nitekim kap-kacak kalaysız olduğu zaman bir işe yaramaz ve insana da layık değildir.

*Kıl musaffâ kalbine tevhid ü esma nur-ı ıla
İnsana lâyük dimezler kim kalaysız olsa kap (15/9)*

Fazilet ve erdem sahibi olmak Şeytan ve nefsin alanından uzaklaşmaktır. Eğer Şeytan ve nefse tabi olursan onların izleyicisi olursan cehennem ateşinin yakması yakındır.

*İblis-i nefse uyarsan bil cehennemdür yerin
Turma anlarun yolunda varma kim ardınca şap (15/11)*

Aşkın, sevginin ve muhabbetin lezzetini tadan Sinan için, dünyanın sundukları da, öte dünyanın sundukları da önemli değildir. Gerçek zühd ehli, zaten cennet bağ ve bahçesinin gülüdür. Aşka talip olanın avında başka bir şey gerekmez.

*Kimi dünya ister kimi huri
Zâhid dir cennetin bağı gülzarı
Aşka yar olanın av u şikarı
Salında bir dahu hiç var mı ya Rab (16/5)*

Mürşidin yokluğunu bir an için bile düşünmez Ümmî Sinan. Çünkü o bilir ki, bir rehber bir mürebbi olmadan insan gaflet çukurundan gözünü açamaz, özünü bulamaz. Gaflet ki insana kendisini de Hâlık'ını da unutturur. İnsan ömrünü şiddetli rüzgarın önündeki çer-çöp gibi heba etmemeli. Nefsi onun ömrünü süpürüp götürmeli. Hakk'ın yolu da her dâim O'nu anmak ve hatırlamaktan geçer.

*Bir mürşide vir özünü gafletten aç a gözünü
İzle ezelki izini sen yine senden al haber (22/3)*

*Gaflet seni yıgılamasun dürlü suret bağlamasın
Can mülkünü t aqlamasun cism ü batından al haber (22/7)*

*Sen meger ömrünü yellere virüp kıldun heba
Hak yolına zikr-ile dur andan oldun bi-haber (23/4)*

Ümmî Sinan gerçeğe ulaşamayan insana hitap eder. Onun eziyet, gam, keder ve sıkıntı içerisinde boğulup kaldığını, dolayısıyla kendi canını incittiğini söyler. Gönül âleminin sırlarını gezip seyretmekten

habersiz olanlara acır. Ve devam eder; düşünmeyen hayvanlar gibi kafan ipe bağlı bir şekilde ahırdasın. Bülbülün gül bahçesinden aldığı doyumsuz zevkten haberin yok.

*Mihnet-ile bu fenâdan canına kıldun cefa
Dost iline sırr-ıla seyrandan oldun bi-haber*

*Başını bend eyledün bi ahıra hayvân gibi
Bülbülün gülzardegi zevkından oldun bi-haber (23/6-7)*

Nefsin insana yaptığı zulümle hor ve zelil bir hâle düştün. Bu sözlere Sinan şunları ilave eder: Ey zavallı ademoğlu dert ve sıkıntı-lara çare olacak ilaçtan habersiz bir şekilde yaşıyorsun. Sana düşen düştüğün gaflet uykusundan bir an kurtulman. Hakk'ın Kelam'ından habersiz oldun. Hikmetin levhasına bakılsa, akıl onun karşısında karma karışık olur. Rızkı bol bol verip de tüm mahlukâtı besleyen Rezzâk; ateş, su, toprak ve rüzgârla insanı halk eder.

*Sen bu nefsin zulmetinden kaldun uş hor u zelil
Ey diriga derdine dermandan oldun bi-haber*

*Hey utanmaz niçe bir gafletdesin bir dem uyan
Hak Taâla emrine fermandan oldun bi-haber (23/8-9)*

*Hikmetin levhine baksam aklım olur tarumar
Od u su toprag u yel insan iden Perverdigar (24/5)*

Varlık ve kâinattan geçen kimsenin menzilini, Ümmî Sinan, Allah'ın arşı olarak gösterir. Yokluk şarabından içip tadanın ise, varlığı Allah'ın hazinesine dâhil olur. Berzah âleminin afeti ise, bedbahtlık halinin nur haline dönüşmesiyle neticelenir. Nitekim âşıkların ziyaret mekânı, her dâim gönüldür, Beytullah'dır. Aşkın tadını bir kez alan/tadan; bâtın, gizli ve gaybî ilimleri keşfeder. Hakk'a yakın olur, ulaştığı hâl ve makâm ile ehl-i hâl arasına katılır.

*Kevn ü mekândan geçenin
Menzili arşullah olur
Yokluk meyinden içenin
Varlığı kenzullah olur (27/1)*

*Berzah ilinin âfeti
Pür-nur olur şekaveti*

*Âşıkların ziyareti
Oldur ki beytullah olur (27/5)*

*Bulan bu aşkın dadını
Keşfeyle ilm-i bâtını
Mukarreb eyler adını
Hal ile ehlullah olur (27/6)*

Belâ ve ıstrap içerisinde olan kimse yaşadıkları karşısında sabır içerisinde bulunursa Allah'ın varlığında yokluğa hazırdır. Varlık ve hakikat, Hak ile beraber olarak ona zâhir olur. Dert içerisinde bulanmayı arzulamaktan uzak olmayan kimse, gönül ve kalp gözlerinin açılmasıyla nevruzlara ulaşır; bahar günlerine ve aydınlığa kavuşur.

*Gir belâ meydânına gel yokluğu eyle kabul
Ta varup seyr-i maallah seyrine ire bâzâr
Aşk-ı derdin şiddetinden fârig olma ey gönül
Tâ visâl-i nevruzundan açıla yevmü'l-bahar (28/6-7)*

Âşıkların piri Ümmî Sinân'ın gönül âleminde, âşkın canı şüphesiz onun pervanesidir. Onun için yandıkça yanmak ister, hattâ yüzbinlerce defa yanmayı arzular.

*Âşkın cânı anun pervanesidür bi-güman
Yandugınca yanmak ister sad hezarandur yanar (30/10)*

Eğer Hakk'ın Kelâm'ı olmasa idi, lisan neyi ifade edecekti acaba, aşk ateşiyle yanıp ulaşılan mertebe, irfan mâkamından başka bir şey değildir. Hasta olan gönüller için dertlerinin çaresi, Rahman'a âşık olmaktır. Yine gönüller temizliğinin, saflığının ve hakikatinin imanı da, Yaratan'a olan aşkın ifadesidir.

*Dil ne söylerdi Hudânın nutkı olmasa aceb
Aşk odunun gör kemalin adı irfandur yanar (30/11)
Hasta-diller derdinin dermanı aşkullahdur
Şol gönüller sıdkının imanı aşkullahdur (31/11)*

Yokluk âleminde aşk için can veren ve elinden gelen her şeyi yapan kimse, âşık olanın hallerini bilir ve anlar. Âşkın halini anlatmak istersen o tevhid içkisinin şarapçısıdır. Aşk şarabı, insana iki cihanda tatlı zevkler ve hazlar yaşatır.

*Bu fena mülkünde aşka cân virüp baş oynadan
Âşıkın ahvali sırrın kim bilür merdanedür (32/8)*

*Âşıkın hâlin sorarsan tevhidin hammarıdur
Nûş ider aşkın şarabın dü cihândan farıdur (33/7)*

Zühd içerisinde olsan bile bu sırra vâkıf değilsen zâhid olanın halini idrak edemezsin. Zira âşık için cananı bulmak için can vermek en karlı alışveriştir.

*Sen bu sırdan zühdün-ile anlamazsın zâhidâ
Can virüp cânânı bulmak aşkın ol kârıdur (33/7)*

Hocası ve rehberi Şeytan olan, küfür içerisindeki halini iman zanneder, inkârcının kalbindeki marazlı hal onun noksanlıklarının kavgası içerisine hapseder. Küfr ile iman arasındaki farkı anlamayan için kurtuluş imkân dâhilinde değildir. Nitekim fasık olanların kalpleri için Şeytanın azdırması, ayartması ve yoldan çıkarması vardır.

*Dersini İblisden alup küfrini iman sanur
Münkirin kalbinde naks olmuş kuru gavgası var
Küfr ü iman neydüğün fehmi eylemez yokdur necat
Fasıkın kalbinde her dem İblisin igvası var (40/6-7)*

Ümmî Sinan çok bilinen sûfî sözünü tekrarlar. “Nefsini bilen Allah'ı bilir”. Ârif olanın kalbini aydınlatan ve nurlandıran ışıkların kaynağı güneştir. İman nuru yüzünden nurlar saçanların benizleri onların kâmil insan olduklarına işaret eder. Arif olanın sözlerindeki hikmetli ifadelerden de onların sözlerini dinleten olgun rehberler oldukları anlaşılır.

*Nefsini fehmi eyleyendür ârif-i billâh olan
Ârifin kalbini envâr eyleyen işrâk nedür (47/8)*

*Nur-ı imân berkı urup yüzünden envâr saçar
Kâmil insan ister isen benizinden bellüdüdür*

*Sanasın kim her kelâmı lal ü mercandur dizer
Ârife yâr olmağa dinle sözünden bellüdüdür (48/2-3)*

Ancak ikiyüzlü insanların hile ve desiselerinden gafil olma sakın ve korun. Nitekim onların boğazlarından bellidir, yiyip içtikleri.

Mârifet kamışının lezzetinden habersiz olanlardan sakınmak gereklidir. Onlar sadece yeşil kabuğu yerler, içindeki cevizin lezzetini habersizdirler.

*Ehl-i zerkin hilesinden gafil olma gey sakın
Yeyüp içdüğü haramdur bogazından bellidür
Mârifet kamışı dadın bilmeyenden kıl hazer
Dem-be-dem yeşil kabın yir, cevizinden bellüdür (48/5-6)*

Söz ehlinin ve adamının kalbi olgunlaşmamıştır. Onun için kan döker, gönül kırar. Bir vilayetin baharının nasıl olacağı yazından belli olur.

*Ehl-i kâlin kalbi çigdür anun-içün kan döker
Bir vilâyet nevbahâr olsa yazından bellüdür (48/13)*

Ümmî Sinan, tefekkür ve tezekkürü ifade ederken, tefekkür denizine dalanları, özleri ateş dolu oldukları için sırrı ifşa etmeyenler olarak vasıflandırır.

*Tefekkür bahrına taldum temâmet
Bu sırrı açmadum özüm tolu nâr (52/8)*

Hakk'a yakın olan ve O'nunla beraber kişi, ârif olan kişidir. Ancak inkârcı ise, Allah dostlarının kerametini sihir olarak nitelendirir. Onun için hakikî âşık olan menzile ulaşmak için başını ortaya koyar. Sevgili'ye kavuşmayı dileyen her şeyi göze alan kişidir.

*Hakk'a yakın olan kişi çok bilür ellerden işi
Münkir olan evliyanın kerâmetin sihre sayar
Gerçek âşık olan kişi meydana kor can u başı
Budur yar sevenin işi her ne gelse fahra sayar (55/3-4)*

Ümmî Sinan, Hak aşkıyla yanmak ister. Bunu da kendi ifadesiyle ancak Hak lisânıyla anlatır: Hâlbuki o Hakk'ın nariyle yanmaktadır. Âşıklar, Cemal'in bağına seyre çıkmayı arzular. Sinan, Hak lisânıyla uyarır: Hem kim ki Hak'tan başkasını(gayrısını) ararsa, bu vuslata nâil olamaz. O, Rahim'in vechini temaşayı arzular. Yine Hak lisânı dile gelir: Sırlar Sırrı'nun vechi, binlerce yüzde akseder; ancak, kalp ve akıl gözleri açık olanlar bunun farkındadır. Sinân'ın Hakk'a duyduğu sevgi, aşk ve muhabbet gözlerindeki akan yaşlara dönüşür. Onun

nezdinde, gerçek âşıklar Yaratan'ın aşkıyla canlarını vermek isterler. Yine Hak lisanı dillerinir: Hakikî âşık, her dâim Hakk'ın varlığında mükâfâtını/karşılığını alır.

*Tutuşup nâr-ı aşkınla bu dil yanmak diler ya Rab
Safadan tuymadun sen kim özün eyledüm pür-nâr*

*Îlâhî kıl sun âşıklar cemâlin bagını seyran
İrişmez vasluma her kim bakarsa nakşına zinhar (61/3-4)*

*Îlâhî gözlerim giryan olup görmek diler vechin
Hezaran yüzde göründüm meger sen tuymadun esrar (61/6)*

*Îlâhî cümle âşıklar sana virmek diler canlar
Gelen meydan-ı aşkımda benümle eyledi bazar (61/8)*

Nefsinin marazlarından bihaber olan kişi insan değildir, Ümmî Sinan'ın gönül ve zihin dünyasında. Yine onun nezdinde ruhunun hakikatlerinden habersiz olan da gerçek insan değildir. Ki bu tür varlıklar insan olarak dünyaya gelir, ancak hayvan gider, Şeytanın esiri olurlar. Aşkla bütün âleme sığmayan kişi de insan değildir. Yine okuma yazması olsa da, çok seyahat etse de tevhid deryasında bulunmayan da insanlıktan nasibini almamıştır. Şerîatı bildiğini söyleyen tarîkatı bulduğuna inanıp da hakikat güllerini koklayamayan kişi de insan değildir. Ölmeden önce ölmeyi bilmeyen de insan değildir. Fena ve bekâ hallerini yaşamayıp sırra vâkıf olmayan da insan değildir. Allah'ın vahdetinde her şey toplanır. Ancak bu sırrın tahtına sultan olmayanlar da insan değildir. Gönül dünyasında selim kalpli olmayanlar da insan değildir.

*Kendi nefsinin illetin bilmeyen insan degüldür
Hem ruhunun hakikatın bulmayan insan degüldür*

*İnsan gelür hayvan gider İblis anı turmaz yider
Aşk-ıla cümle âleme tolmayan insan degüldür*

*Gerekse okusun yazsın gerek seyrah olup gezsün
Bu tevhidin deryasına talmayan insan degüldür*

*Şerîatı bildim diyen tarîkatı buldum diyen
Hakikatın güllerini yolmayan insan degüldür*

*Çün buyurdu Hayrül'l-beşer mutû kable en temûtû
Ölmedin ön bunda iken ölmeyen insan degüldür*

*Daşı fena-ender-fenâ içi bekâ -ender- bekâ
Sırrı lika-ender-lika olmayan insan degüldür*

*İrenler tevhid-i zata câmi olur her sıfata
Bu sırrın tahtına sultan olmayan insan degüldür*

*Tıfl-ı mani zıkr-i kalbi pir yüzinden tahsil idüp
Sır ilinde kalb-i selim bulmayan insan degüldür (62/1-8)*

Dosta gönül verildiğinde aşk onun için yar olur. Ancak kim de dosta gönül vermez ise, o aşktan rahatsız olur, bıkar ve usanır. Aşk dost ile mümkündür. Aşk olmazsa dost ile olan ilişki bela olur, ıstırap verir. Dostu görmek isteyen, ona ulaşmak isteyen, bu sevgi ve aşkla gözyaşı döker. Dostun kelamını söyleyen, aşk denizine dalar, cismi yanar ve ateş olur.

*Ben ol dosta virdüm gönül aşk benüm ile yâr olur
Kim ki dosta virmez gönül bu aşk andan bizâr olur*

*Benüm işim ol dost-ıla gelür bu aşk olur bela
Bülbül gibi geldüm dile işüm ah-ıla zâr olur*

*Gözüm dostı görmek diler vuslatına irmek diler
Gelür bu aşk döker yaşın gözüm sanki binar olur (64/1-3)*

*Kim ki dostun sözün söyler kim ki dostun gülin yıylar
Daim aşk denizin boylar yanar vücudı nâr olur (64/6)*

Allah aşkı, Ümmî Sinân'ın sözlerinde zirveye ulaşır. Akıl sahipleri bu sevdaya sahip oldukları zaman Hak Teâlâ'yı temaşa ederler. O'nun huzuruna varıp melce-i âlâyâ vâsil olurlar. Onlar sürekli aşkın verdiği harareten yerlerinden duramazlar, dönerler ve sema yaparlar.

*Gelün ey merd-i âkıllar nazar kılun bu sevdaya
Nice dil virdiler bunlar görün Hazret-i Mevlâyâ
Cenab-ı İzzete karşı uçup dergâh-ı alâyâ
Döner gâhî döne geldi ezelden dönücilerdür (65/2)*

Hak olmaya Hak diyenin, aşk âleminde yeri yoktur. Aşk ateşinde beden ve cisim yokluğa gark olur. Allah'a gönül veren ve onun aşkıyla cânı ve dünyayı terk eden vuslata nail olur.

*Gayr-ı Hakka Hak diyen aşka gönül virmedi
Aşk odına varlığın yokluga sayan gelür (62/2)*

*Kim ki sever Allahu gayrıyı kor vallahi
Bu yola can u cihân terkine duyan gelür (62/4)*

Allah'ın güzel isimlerini kalbiyle seslendirenler, âriflik makamında kemâlâtı yaşarlar. Onlar şerîat, tarîkat ve hakikat ehlidirler. Tevhid ehli olmayanlar bu hali anlamazlar. Söz ehline söylenecek söz yoktur. Hâl ehli âşıklara hikmet ve irfanı anlatır. Hâl ehlinin sırrını çözemeyen cahiller, onları anlamaz. Dört kitaba da karşıdır, Şeytan ve onun takipçileri.

*Kim ki Allah ismini kalbinde tekrar eyledi
Ârifin oldur kemâli gayrı tekrar eylemez*

*Hem şerîat hem tarîkat hem hakikat ehlidür
Ehl-i vahdet olmayanlar ana ikrar eylemez*

*Ehl-i kâl insana degül yokdur ana sözimüz
Ehl-i hâl âşıklara söyler bizüm irfanımız*

*Ehl-i hâlin sırrını fehm eylemez nâdân olan
Dört kitaba lâ diyendür İblis ü Şeytanımız (72/2-6)*

Can iline girmeyen hakikat âlemini bilemez. Allah'ın arşını temaşa etmek isteyenin, gönül iklimine girmesi gerekir. Mü'minin kalbi, Hakk'ın aynasıdır. Arınmış kalbi olanların bakacağı Beytullah, gönül aynasıdır.

*Âlem-i kübrayı bilmez can iline girmeyen
Gir gönül iklimini seyr eyle arşullaha bak*

*Mü'minin kalbin Huda kendüye mir'at eyledi
Gel musaffa eyle kalbi sen bu Beytullaha bak (84/8-9)*

Sinan, Yunus'u çağrıştıran hikmetli sözlere devam eder. O, sırat-ı müstakimden olanları, sâlih amel işleyenleri ve ölmeden önce ölenleri tevhidle baş başa bırakır. Gerçek amel ona göre, tendir. Doğruluk ise candır ve insanın ulaşması gereken mertebedir.

*Togrı yola gelün didi
Salih amel kılun didi*

*Ölmezden ön ölün didi
Tevhidi yetmez kişinin*

*Togru yola gelmeyince
Ölmezden ön ölmeyince
Hakkı bilüp bulmayınca
Tevhidi yetmez kişinin*

*Amel didüğümüz tendür
Togruluk ana bir candur
İrmeye kim ki insandur
Tevhidi yetmez kişinin (90/4-6)*

Kalp, nefis, ten ve can; insanı meydana getirenler olarak varlıklarını Hakk'a yöneltirler. Aksi takdirde tevhid, o kişi için bir anlam ifade etmez. Varılacak menzil, kâmil insan olmaktır.

*Kalbin nefsin tenin cânın
Döndür Hakka külli yönün
Hilâfi olursa bunun
Tevhidi yetmez kişinin*

*Ne kadar âmil olursan
Manide hâmil olursan
İnsan-ı kâmil olursan
Tevhidi yetmez kişinin*

*Ümmî Sinân bu sözi kes
Gayrıya eyleme heves
Hatm olmayınca nefes
Tevhidi yetmez kişinin (90/9-11)*

Dervişlik için irfan lazımdır. Mârifet şarabını içmek her kişinin işi değildir.

*Dervişliğin vasfını dimege irfân gerek
Mârifet yemişini yemege insân gerek (91/1)*

Gönül muhabbet rengine boyandığında menzile ulaşır. Nefsine aldanan kimse, bir mürşidin eline yapışmalı, ancak böylece dost iline ulaşabilir. Tevhide dönmeyen sözlerin sahibi yüzler, dergâha dönmez. Özlerini de arındırmazlar. Dünya ve içindekiler geçici, önemli olan can ve gönlü aşka ulaştırmaktır.

*Aç gözünü bir dem uyan
Sen ey gönül gel ey gönül
Mahabbet rengine boyan
Sen ey gönül gel ey gönül*

*Aldanma nefsin âline
Yapış bu mürşide eline
İresin ol dost iline
Sen ey gönül ey gönül*

*Tevhide dönder sözünü
Dergâha dönder yüzünü
Pak eyleyi gör özünü
Sen ey gönül gel ey gönül*

*Bilürsin bu cihân fâni
Senden evvel gelen kanı
Aşka ulaştır bu canı
Sen ey gönül gel ey gönül (98/1-4)*

Ümmî Sinan Hak yolunun yolculuğuna çağırır, gönül erlerini. Onları, erenlerin yolundan çıkmamaları konusunda uyarır ve ikaz eder. Evliyanın yüzlerinden ve izlerinden ayrılmamaya çağırırken, diğer taraftan Şeytan'ın sözlerine aldanmamalarını ve ondan sakınmalarını ister. Sözlerin doğru olması ve yapılan her türlü eylemin karşılığının olacağını hatırlatır bize Sinan.

*Ey gönül toğrı git Hakkın yolına
Erenlerin cığırından çıkma gel
Dilersen maksudun ayan bulma
Cihanın nakşına becid bakma gel*

*Ne gördünse evliyanın yüzünden
İşle ayrılma anların izinden
Hazer eyle sakın İblis sözünden
Dergahda namını verüp yakma gel*

*Niçe bir ben deyü davî kılasın
Her ne işledünse bir gün bulasın
Sözi toğrı söyle mümin olasın
Yılan gibi irdüğünü sokma gel (99/1-3)*

Sinân'ın gönül ve zihin dünyasında âlimler ilimleriyle varlık alanına çıkarken, âşıklar âlemi seyre koyulurlar, ârifler ise isyanı gizlerler.

*Âlimler ilm-ile erkân iderler
Âşıklar âlemi seyrân iderler
Ârifler isyanı pinhân iderler
Görüp işitdiğün ilüp çakma gel (99/4)*

Öte dünyada cennet kapıları açılacak, Hakk'ın rahmeti zuhur edecek, noksanlıklar ve eksiklikler affedilecek. Onun için kimsenin suçunu ifşa etme ve gizle. Cahillerden sırrını gizlemek, alçaklık çukurlarından uzaklaşıp ummana dalmak gerekir.

*Yarın cennet kapuları açıla
Hakkın rahmetleri halka saçıla
Ola kim eksüklerinden geçile
Kimsenün suçuna lakap takma gel*

*Sular gibi çağla aslını özle
Fâş itme câhile sırrını gizle
Alçaga meyl idüp ummanı gözle
Dağiluban her yanaya akma gel (99/5-6)*

Dünyaya aşırı bağlanmak ve demir atmak, Ümmî Sinan için aldatıcı bir haldir. Sineğin yaptığı gibi örümceğe sarılmamak; bülbül olup gül bahçesinden ayrılmamak; arı gibi her çiçeği koklamamak gerekir.

*Bu dünyanın yokluğuna darılma
Sinek gibi ankebuta sarılma
Bülbül olup gülistandan ayrılma
Aru gibi her çiçeği kokma gel (99/7)*

Yediğin lokmanın helalliğine ve temizliğine bak. Hayvanlar gibi ne bulursan ondan yeme. Nihayetinden her şey fani sen de fanisin. Ancak kâmiller görünmez ve sırdır. İnsan için akıbet ve mekân topaktır.

*Göre bu dünyayı irküp dereni
Anca bir saatdur anun vıranı
Lokmanı pak eyle ele giren
Hayvan gibi bogazına dıkma gel*

*Ümmî Sinân eydür fanidür cihan
Anca bir kâmiller olupdur nihân
Bir adım türabda sana da mekân
Bulunur şimdi havadan bakma gel (99/8-9)*

Ümmî Sinan düşüncesinde tevhidin ehemmiyeti her dâim geniş yer bulur. O, tevhid deryasında deniz olanı çağırır. Rahim'in rahmet nehrinde insaniyet ve yiğitlik arar. Onun düşüncesinde kalp hastalıklarının çaresini Lokman Hekim sunar. Ey Allah'ım dertli ve sıkıntılı olanların devası da hikmet ilminde gizlidir. Gönüllerin gıdası olan ilim ve irfan, okunan Kur'ân'ın esrarlı ve şifalı ayetlerinde saklıdır.

*Tevhidin deryasına bahri olan gelsün berü
Ol Rahimin rahmeti nehrinde Mürvet ehliyem*

*Sundu Lokman kalb-i emrâzın devasın ya Gani
Derdlü canlara saladur ilm-i hikmet ehliyem (102/6-7)*

*Gönlüme yagan hemişe ilm ü irfândur benüm
Söylediği bu dilimin sırr-ı Kur'ândur benüm (103/1)*

Marazlı gönülleri sıhhatine kavuşturacak kapının anahtarı yine ilim, hikmet ve irfan hazinelerinde bulunur. Hikmet ve irfan sahibi, hekimler hekimi pîr ve üstad, Lokman'dan başkası değildir. Aşk şarabı, dert ehli âşıklerini şifaya kavuşturacak yegâne ilaçtır.

*Kalb-i emrâzın devası babının miiftâhıyam
Pir ü üstadım sorarsan bil ki Lokmandur benüm*

*Sâkiyem meydana girdim aşk elinden sundugum
Ehl-i derd âşıkların derdine dermandur benüm (103/6-7)*

Nihayetinde Sinan, her derdi bildiğini ve çare olacak reçetenin kendisinde olduğunu ve dolayısıyla zamanının Lokman'ı olduğunu anlatır. O her derde deva olan bu yeteneğini hikmet ilmiyle kazanmıştır. Hikmet sanatı ki, Hâlık, var olan her şeyi onunla yaratmıştır. Vahdet-i vücud düşüncesinin bir temsilcisi olarak Ümmî Sinan, her şeyi hikmetle var eden Hükümdarlar Hükümdar'ının kendisi olduğunu ifşa eder.

*Âhir zaman Lokmanıyam gelsün beri derdin bilen
Hikmet ilmüne ireli derde derman satar dilim (106/4)*

*Sanatımızın zerresinden cümle âlem oldu var
Hikmet ile küllî şey'i var iden ol Hân menem (108/2)*

Aşk, yakar ve pişirir. Dert ve sıkıntı ateşi de yakar. Sinan, bu acılar çekilmeksizin elde edilen şans ve şöhretin anlamsızlığının farkındadır. Nitekim aşk ki, derdi verir ve çektirir. Sinan da bu dertle dertlenir. O, aşka ulaşamazsa iki cihanı da istemez.

*Ben bu aşka düşmesem yanuban tutuşmasam
Derd odında pişmesem ad u sanı neylerem
Gayrısından çeküp istediğim derdidür
Derdin virmezse bana dü-cihanı neylerem (109/3-4)*

Lanetli Şeytan kişiyi ayartır ve azdırırsa zafer kazanır. Ancak tevhid onun baştan çıkarmasına ve yolu şaşırmasına müsaade etmez, İblis'in saptırmalarına karşı siper olur.

*İblis-i lâin ider igva diler bula zafer
Tevhidim siper olupdur düşmana yol virmezem (110/7)*

Âşıklar için menzile ulaştıracak hakikî rehber Kur'ân'dır. Rehberi Kur'ân ayetleri olan ârifin kalbi de, ilim ve irfan ile doludur.

*Âşıka mürşid olan ayât-ı Kur'ân anladum
Ârifin kalbinde her dem ilm ü irfan anladum (110/1)*

Hak aşığı her dâim, Allah aşkıyla hemhâldir. Aşk, ilim ve irfan namzeti için yoldaştır, arkadaşdır. Aşk sayesinde, o iki âlemin de sultanı ve hükümdarı olur.

*Aşkına bağlıdur başım aşkdur daima yoldaşım
Aşk-ıla ben dü cihanın sultanıyam sultanıyam (112/4)*

Habibler Habib'ine kavuşturan şaraptan tadan doymaz. Sinân-ı Ümmî'nin zihninde aşk bardağına dolan şarap denizdir, ummandır; bitmez ve tükenmez. İçen, ondan içe içe şaraba kanmaz, yine içer. Ve sürekli içmek ister.

*Vuslat şarabından içüp hayran olan gelsün berü
Toldurdum aşkın camını geldüm ol bahrda idüm (113/4)*

Ârifleri vâsil oldukları makam ve mertebelere ulaştıran hikmettir. Ki, Sinan da bu yolla kemâlâta ulaştığından dem vurur. Aynı za-

manda bu derece, erenlerin menzilidir. Erenlerin arasındaki hâl ehlinin haberleri, söz ehli için nimettir, şifadır, lütuftur.

*Hikmet ile âriflerin makamına irdi yolum
Erenlerin menzilini soylamadan geçemedüm*

*Ehl-i hâlin haberidür ehl-i kâle nimet olan
Men hâl-ıla hon toylamadan geçemedüm (117/5-6)*

Ümmî Sinan hata, yanlış ve günahlarını bilen ve bundan utanan ademlere seslenir. Eğer onlar yaptıklarından pişmanlık gösterip bağışlanma dilerlerse, Ğafur'un merhamet ve bağışlamasından nasipdar olacaklardır.

*Hata ehli olan kimse hatasına haya itse
Atalar kıluram ana keremler kanı gufranam (118/13)*

İlim ve hikmet, irfan ile bir araya gelince, kalp, akıl ve beden/cisim halâs olur, kurtulur ve özgürlüğüne kavuşur. Hikmet ilmiyle dolan suretler, aşk ilacını elde ederler, irfan mertebesine ulaşırlar.

*Kime fazlım kılam ihsân olur fikrim ile hayrân
Tola hikmet ile kalbi diline geldüm irfânâm (118/14)*

*İlm-i hikmet ile toldı vücudum
Ayn-ı irfân oldum aşka uyaldan (124/7)*

Şeriat ve tarikat, ruh ve nefis ahlâkını kazandırır. Mârifet ile hakikat ise, âşıkların manevî hazları ve zevkleridir. Ârif ise, Hakîm'in ona verdiği hallerin vasıflandırdığı kâmil insandır.

*Bil şeriatla tarikat manevî ahlâkıdur
Mârifetle ya hakikat âşıkın ezvâkıdur
Ârife kısmet olan Hudan anun itlakıdur
Menzile a'la vü a'zam hem bulardur bi-gümân (126/5)*

Sevgili için, onun temiz pâk gönlü için, Lokman'a verilen hikmet yeter. İmrenilerek ve arzulanarak bakılacak temiz ve pak kalbe sahip olmak isteyenin, hikmet ilminin nimet ve lütuflarına talip olması gerekir. Kur'an'ın ayetlerinin fısıldadığı hikmet sırları, İlahî sanata tâlip olanlar için birer delil ve nazar-gâhtır.

*Bugün hikmetde Lokmanam kılâm dil-dâr için dil pâk
Nazar-gâh olmaga kalbi ana vird isteyen gelsün*

*Ben ol Burhan-ı a'lâdan okudum hikmetin sırrın
İlâhî sanata irmiş ki şâkird isteyen gelsün (128/7-8)*

Ümmî Sinan, nefsini bilmeyi isteyenleri davet eder: Haller içinde halini görmeleri için. Eğer hakikat âleminin arayıcısı, beden ve cisminde dolaşmak, seyahat etmek isterse Sinan onun yolunu da gösterir. Erenlerin bir bakış fırlatmalarıyla irfan ve hikmet kazanından nasipleri olanlar ondan faydalanır.

*Berü gel nefsini bilmek dilersen
Nedür göstereyin haller içinde*

*Vücutun mülkine cevân idersen
Yolun öğredeyin yollar içinde*

*Erenler her kime kılsa bir nazar
Söylenür irfânı diller içinde (158/2-4)*

Hikmet ilmiyle iştigal edenler gayb sırlarından haberdardırlar. Gönül ilinden temaşa edilen Hak sırlarını anlamak ve kavramak istersen, onlarla hemhâl olmak ve halvet olmak gerekir.

*İlm-i hikmet ehline söyle ledünni terkinin
Cân ilinden görülen fehm eyle sırrullah ola (163/12)*

Âlim, ârif, âşık ve tâlip; kâmil insan olmaya namzettirler. Âlimin ilmi irfanla tezyin olur. Ârifin aradığı Rahman'ın arşında saklıdır. Hakk'ı temâşâ etmek âşıkların hakkıdır. Tâlip ise Rahman'a ulaşmak için Canân'a kavuşmak ister. Kâmil insan kemâlâtının farkındadır. Ancak onun için de himmet ve burhanın ziyadeleşmesi elzemdir.

*Âlimin ilmi gerekdür ilm ü irfân üstine
Ârifin sırrı gerektür arş-ı Rahman üstine*

*Âşıka hakka'l-yakından görünür tevhid-i zat
Sâlîke seyran gerekdür hur u gilman üstine*

*Dü cihân deyyarının ahvâlıdur şerh itdügüm
Tâlîbe Rahman gerekdür câna cânân üstine*

*Kâmil insanın kemâlın söylerin anlayana
Himmet ü burhân gerekdür kâmil insan üstine (164/1-4)*

Sinan'da Yunus'la benzeşen dörtlükler bitmez tükenmez. Yunus'un "Bana seni gerek seni" dediği gibi, Sinan da geçici ve yok olucu dünyadan, maldan ve mülkten şikâyetçidir. Onun aradığı değerler dostluktur ve vefadır. Vefasızlıktan, dünyevileşmekten, aldanmaktan uzaktır ve onların düşmanıdır. Ümmî Sinan tıpkı Mevlana gibi "yanmayı ve pişmeyi" talep etmekte ve arzulamaktadır.

*Aceb bu fâni dünyada
Dostdan vefa bulmayam mı
Dünüm günüm ah-ıla zâr
Ömrüm geçce gülmeyem mi*

*N'eylerem ben ad u sanı
Kon yanayım düni günü
Behey derdlü yürek seni
Dilim dilim dilmeyem mi*

*N'iderem ben malı mülki
Anlaman aldanam belki
Meni her dem yakar şol ki
Aceb anı bulmayam mı (172/1-3)*

Sinan dünyaya, mala, mülke ve onları elde etmek için işlenen erdemsizlikleri birer birer zikreder ve onlardan sakınmayı tavsiye eder. Artık dünya ve kâinat yaratıldığından beri çok zaman geçmiştir. Ahir zamana yaklaşmıştır. Nitekim bunun işaretleri de gözükmekte ve zâhir olmaktadır. Ümmî Sinan ortaya çıkan dört âlameti zikreder: Cehalet, diğer bir ifadeyle ilmin kaybolması. Fakirler, Şeytan'ın aldatması ve ayartmasıyla hallerinden şikâyetçidir. Dolayısıyla sabır denen faziletli hâl ortadan kalkmaktadır. Dünya sevgisi, hayırların kapısını kapatmıştır. Zenginler hırs ve gafletlerinden dolayı yardım ve infaktan uzaklaşmışlardır. Âlimlerin hali perişandır. İlim olarak sürekli ebceyle uğraşırlar. O kadar ki küçük bir çocuk bile bu ilme vakıf olsa, o bile elde ettiği bu ilmi satmaya çalışır.

*Ey gönül bak kâinata gör cihânın halini
Âhır olmuşdur zamanın vadesi gözle buni
Zira çok dürlü alâmetler belürdi yir yirin
Meşrik u mağrib arası geydi cehlin zulmuni*

*Fakirin hâlin sorarsan pür-şikayet Tanrıdan
Hırs-ı nefsin igvâsı-y-la şeytan almış sabrını*

*Hubb-i dünya balçığı-y-la yaptı hayrın kapusın
Kaklamışdur hırs u gaflet agniyanın gönlünü*

*Âlemin ilmin sorarsan şöyledür bahsi müdâm
Ebced örgense bir oğlan satmak ister ilmını (175/1-5)*

Dünyaya hırs, tekke ve tasavvuf erbabını da bozmuş ve yaralamıştır. Sinân-ı Ümmî müridlerden de pîrlerden de şikâyetçidir: Müridlerin mal ve mülk için mücadeleleri o dereceye ulaşmıştır ki bütün sırları ifşa etmeye kadar işi götürmüşlerdir. Pîrlerin gönlünde ölüm, âhiret ve öte dünya korkusu kalkmış, sözleri de bu duruma şahittir.

*Hırs-ı dünyanın elinden bak müridin cengine
Açmak isterler meşâyih perdesinden sırrını*

*Pîrlerin gönlünde yokdur hergiz ölüm korkusu
Sanki şol hub zamandur gözler-isen kavlini (175/6-7)*

Ümmî Sinan âdeta yaşadığımız zamana gelmiş, insanımızı ve toplumumuzu tahlil etmektedir. Onun sözlerinden yola çıkarsak; Ahlâk, hayâ ve edepten uzaklaşma had safhaya ulaşmıştır. Genç kız ve oğlanlarda hayâsızlık ve edepsizlik yaygınlaşmıştır. Örümcekler mescit kapılarında ağ bağlamışlar; zira imamların ve vaizlerin anlatıkları cemaat ve topluma tesir etmemekte ve o insanlar da bundan dolayı bir rahatsızlık duymamaktadırlar.

*Ne hatunlarda haya var ne kız oğlanda edeb
Ne yigitlerde kemâlât var göreler fi'ilini*

*Mescidin kapularına yaptı evler ankebut
Çün cemaat yok imamın tesir itmezdür üni (175/8-9)*

Adalet, hak ve hakikat hâkimlerin gönüllerinden uzaklaşmış; yöneticiler adaleti ortadan kaldırmışlar. Hâkimler de halka zulüm ateşle muamele etmektedirler. Sinan'ın düşüncesinden zulüm, hak-sızlık ve gaflet dünyayı yakıp yıkar. Bunun sonucunda keder, kaygı ve sıkıntılar o kadar yaygınlaşır ki, hiç kimse kimsenin halinden haberdar olmaz. Herkes kendi derdiyle baş başa kalır.

*Padişahlar dürdi adlin defterin yakdı oda
Saçdular begler hâkimler halka zulmün odını*

*Zulm ü gafletden cihân uş tutuşup par par yanar
Gussasından kimse bilmez kimsenün ahvâlini (175/10-11)*

Arif olanlar Şeytanın oyunlarını bilir. Onun oyunları cehaletin yaygınlaşmasına sebep olur.

*Ârif olan bildi İblis çerisinin cengini
Her kişinin üstine kıldı havale cehlîni (175/12)*

Eğer yarını ve ötesi isteyenler var ise, Ümmî Sinan onlara elde tuttukları birikimlerini yığmamalarını, dağıtıp infak etmelerini önerir. Böyle yapanlar erenler ağacına çıkarlar ve orayı mekân edinirler.

*Her kim ki ister yarını bıraksın elden varını
Dikdüm erenler dârını ber-dâr olursan gel beri (177/2)*

İki yüzlülük ve riya, kaba sofuluk ve hevâ, Ümmî Sinân'ın gözüyle bakıldığında insanı yâre, sevgiliye ve dosta ulaştırmaz, yakınlaştırmaz. İki gözü yaşlı ve yüreği ince sevgili olursan gönül ilinde dolaşırsın. Yaratan da kendisinden başkasını seveni sevmez, dost olarak kabul etmez. Ancak dünyayı terk eden bir kimse olursan o zaman erenler yolunda mesafe alırsın.

*Zerk u riyâ zühd ü hevâ kılmaz seni yâre revâ
Yekdür dü çeşmi yaş olup dildar olursan gel beri*

*Hak kendini sevenlerin gayrını sevmez sevdigin
Cânı cihânı terk idüp deyyâr olursan gel beri (177/3-4)*

Hikmet ilminden nasiplenen marazlılar, Lokman'ın elinde şifa bulur, deva bulur. Aşk meydanında aşk şarabından içenler, hakikat âleminin sâkinlerinden olurlar.

*İlm-i hikmetin zerresi vârisliği geldi bize
Derd ehlinin Lokmanıyam timar olursan gel beri*

*Meydân-ı aşkın meyinin kâr-hânesidür kurdugum
Aşkın şarabından içüp hammâr olursan gel beri (177/6-7)*

Ümmî Sinan, kendisini dost bağının mimarı olarak vasıflandırır. O, virane gönüllere dostluğun kıymet ve nimetini anlatır. Bundan

nasip alanlar için, dikenlik ve çalılık olan alanlar gül bahçesine dönüşür.

*Dost bağının mimarıyam virane dildür yaptığım
Geçüp haristan mülkini gülzâr olursan gel beri (177/8)*

Beden kafesinden gönlü kemâle erdiren can mülkünü yakar ve yok eder. Aşk ateşiyle o yanar, yanar; kıpkırmızı ateş haline kalp olur. Canını ve kendini sevenler ise, Sevgili'ye kavuşamaz, ulaşamaz. Canı ve nefsi tatlı olanlara bunlar yabancılaşır ve başkalaşır ise, onlar da vuslata ererler.

*Can mülkini yakmayanun mertebesidür mâ sivâ
Yakıp bu aşk odı ile pür-nâr olursan gel beri
Cânın seven irmeyiser ol canânın vuslatına
Sen dahı tatlu canına agyar olursan gel beri (177/9-10)*

Hayal dünyasının bağına bağ olanlar, yiğit ve mert olurlar. Dünya nimetlerini terk edip sarık ve cübbeyi tercih edenler, gönül âleminin tâliplerinin arasına katılırlar

*Nakş-ı hayalin bağına bend olma ki merdân isen
Terk-i cihân u cübbe vü destâr olursan gel beri (177/11)*

Dost bayramına herkes can ve kurban olamaz. Dosta cân olanlar, gerçek gönül şahı olurlar.

*Sanma ki dost bayramına kurban iderler her cânı
Dosta yarar cânın olup serdar olursan gel beri (177/12)*

Ümmî Sinan, fazilet ve erdem timsali kâmil bir insanı anlatır. Ona göre, Mü'mine rahmet nazarıyla bakmayan şeytanın esiri olan kişi ve nefsinin bilmeyen kimse Müslüman değildir. Güzel amel işleyeninin amelleri zâhirde kalırsa, onun yaptıklarının bir amacı ve faydası yoktur. Taklitçi insan, gösterişe ve görünene itibar eder. Aşk ateşiyle yanan, görünüşten uzak kimsedir.

*Mü'mine rahm itmeyen şeytan müselman olmadı
Nefsini fehm itmeyen insan müselman olmadı
Sünneti zâhirde kalan kişinin yok sünneti
Rûh-ı insani dinen oğlan müselman olmadı*

*Ey mukallid nefisini kibre imaret eyledün
Gel bu aşkın nârına sen yan müselman olmadı (192/1-3)*

Peygamberî yolu seçenler, Hz. Peygamber gibi fiiliyatta bulunur. Câhillik, tevekkül bahçesine uğramaz. Gerçek mütevekkil Hakk'a teslim olandır.

*Hak Muhammed yolına girdüm diyen kimse bugün
Görmediyse söylese yalan müselman olmadı
Kılmadı Hakka tevekkül cahilin gör nefisini
Haml ider kim içmege ol kan, müselman olmadı (192/4-5)*

Münkirin gözü hakikat âlemine kapalıdır. Onun gözleri zulmet perdesiyle ve setresiyle örtülmüş; Cehâlet çemberiyle etrafı kapanmıştır. Can iklimi harap olanlara, nefislerinin sözü geçer. Tevhitten nasiplenmeyenlere sultanlık kapısı kapalıdır.

*Ehl-i inkarın gözine gör ki zulmet perdesi
Kaplamışdur küfr-ile tugyan müselman olmadı
Nefsine fermân olup can iklimin eyler harab
Lâ diyüp illâ dimez ol hân müselman olmadı
Ey Sinân Ümmî dalâlet zümresinde kalma sen
Tevhidi inkar iden inan müselman olmadı (192/6-8)*

Ümmî Sinan, nefis ve şeytanın ayartmaları ve tuzaklarına karşı gönül ikliminin tâliplerini ikaz eder. O, öncelikle Nasîr'in yardımından meded umarak başlar. Nefis, insana karşı en tehlikeli düşmandır. Nefsin ağına hapsolana, hiçbir öğüt ve nasihat fayda vermez. Hırs ve gaflet, âdemoğlu için iki tehlikeli zehirdir. Bu iki rezilet, insanı zavallı ve biçare duruma gark eder. Nefisle birlikte Şeytan da ayartmak ve saptırmak için her an çalışma ve uğraş içindedir.

*Ya Rabbenâ ferd ü ahad nice yuna yüz karası
Lutf idüben eyle meded senün elinde çaresi
Nefsim bana olmadı yar çün eydürem âh ile zâr
Hiç öğüdüm kılmadı kâr Allah işin onarası
Bagladı hursa özimi kapladı gaflet gözümü
Udldı düşürdi yüzümü oldum anun avaresi (193/1-3)*

Rahman'dan müsaadeli Şeytan, insanları ayartmak için takip eder ve fırsat kollar. İnsan her dâim Şeytan ile Nefsin hile, tuzak ve düzenbazlıklarından Âlemlerin Rabb'i ve Yaratıcısı'ndan yardım ve inayet dilemelidir.

*İblis gelüp tedbir ide hannâs ile el bir ide
Yani ki Hakdan dur ide ister beni aparası*

*Nefs yoluma tuzak kurar ol beni yolumdan ırar
Ya Rab elinden sen kurtar oldum anun mekkâresi (193/4-5)*

Nihayetinde Ümmî Sinân'ın dediği gibi, Kerîm'den kerem ve ikram dilemenin dışında insanoğlunun yapacağı başka hiçbir şey yoktur. Kerem Sahibi'nden kerem istemek, kerem ummak ve bunun sonunda kerem ehlinden olmak; maksuda ulaşmak ve menzile vâsıl olmak için yegane yoldur. Aksi takdirde keremsiz çemberinin/zincirinin kirlenmiş halkaları arasına katılmanın ıstırâbı yaşanır.

*Kerem ehli kerem kılmak keremdür
Keremsizden kerem ummak kir emdür (199)*